5. Трегубенко С.В. Від звільнення до реінтеграції: правові та гуманітарні механізми підтримки військовополонених в Україні. *X Міжнародна наукова конференція Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба «Сучасна війна: гуманітарний аспект»: збірник матеріалів (Харків, 21-22 травня 2026 року).* Х.: ХНУПС ім. І. Кожедуба, 2026. С. 388-392.

6. Трегубенко С. В. Поняття і принципи адміністративно-правового регулювання діяльності розвідувального співтовариства. *Вісник кримінального судочинства*. 2026. № 2. С. 490-510. https://doi.org/10.59835/2413-5372.2026.2/490-510.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-670-9-62

ЗАХИСТ МАЙНОВИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ – ПРОГАЛИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ ВІДПОВІДНО ДО НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Федчук Тетяна Юріївна
ад'юнкт кафедри військового права та правоохоронної діяльності навчально-наукового інституту воєнної історії, права та соціальних наук, Національний університет оборони України м. Київ, Україна

Одним із основних нормативно-правових актів, що регулює правовий статус військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей, є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991року № 2011-XII [1].

Стаття 9 цього Закону з моменту його прийняття була присвячена матеріальному забезпеченню військовослужбовців, яке згодом трансформувалося у регулювання грошового забезпечення. Проте протягом тривалого часу норми статті 9 не містили жодних спеціальних положень щодо збереження та порядку виплати грошового забезпечення у разі захоплення військовослужбовця в полон, інтернування чи зникнення безвісти. Зокрема, у редакції Закону, чинній до 01.01.2007 року, пункт 6 статті 9 взагалі не згадував про військовополонених. Ситуація кардинально змінилася після початку збройної агресії російської федерації проти України. З 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення 24.02.2022 року, значна

кількість українських військовослужбовців опинилися в російському полоні. Масштабність полонів, їх тривалість (нерідко понад два-три роки) та гостра потреба у матеріальній підтримці як самих полонених, так і їхніх сімей поставили перед державою необхідність термінового законодавчого реагування.

Пункт 6 статті 9 Закону було викладено в новій редакції відповідно до Законів України № 1486-VIII від 06.09.2016 року [2] та № 3995-IX від 08.10.2024 року [3]. Згідно з чинною редакцією, за військовослужбовцями, захопленими в полон або заручниками, інтернованими в нейтральних державах або зниклими безвісти, зберігається виплата грошового забезпечення. При цьому військовослужбовець має право скласти у письмовій довільній формі особисте розпорядження на випадок захоплення його в полон або заручником, інтернування в нейтральних державах або зникнення безвісти про виплату належного йому грошового забезпечення особі (особам) за його вибором, визначивши розмір частки таких осіб у відсотках [1].

Один із яскравих прикладів недосконалості та наявності прогалини в нормі, передбаченій пунктом 6 статті 9 Закону № 2011-XII, є справа звільненого з російського полону військовослужбовця Дмитра Панчука (справа № 570/6026/25, Рівненський районний суд, рішення від 13.04.2026 року [4]).

За чисельними відкритими даними медіа [5]: 22-річний Дмитро Панчук провів у полоні майже 3 роки (близько 32 місяців). Під час його перебування в неволі мати отримувала повне грошове забезпечення сина, загальною сумою близько 4 млн грн. Після звільнення вона відмовилася повертати кошти, посилаючись на їх витрачання «на потреби сім'ї», і навіть зняла сина з реєстрації місця проживання. Рівненський районний суд зобов'язав матір повернути Дмитру 3 894 338 грн як невиправдане збагачення. Рішення мотивоване тим, що кошти належать саме військовослужбовцю.

Ця справа демонструє наслідок прогалини в національному законодавстві, яка не відповідає зобов'язанням України за Третьою Женевською конвенцією 1949 року [6]. Відповідно до статті 14 Женевської конвенції військовополонені повністю зберігають свою цивільну правоздатність, яку вони мали на момент узяття в полон. Держава, що тримає в полоні, не може безпідставно обмежувати здійснення прав, які випливають з цієї правоздатності [6]. Цивільна правоздатність включає, зокрема, майнові права: право власності на грошове забезпечення, право розпоряджатися ним та право захищати його в суді.

Хоча стаття 14 безпосередньо адресована державі-утримувачу (в даному випадку росії), стаття 1 (спільна для всіх Женевських конвенцій) покладає на Україну як державу-учасницю обов'язок

дотримуватись та забезпечувати дотримання Конвенції. Це означає необхідність створення національних механізмів, які дозволяють військовополоненому реально, а не формально, здійснювати свою цивільну правоздатність, у тому числі контролювати власні кошти протягом тривалого полону.

До внесення змін Законом №3995-IX, які набули чинності з 01.02.2025 року, механізм дозволяв виплату практично 100% коштів родичам за їхньою заявою [3]. Навіть після змін 2025 року складання особистого розпорядження залишається правом, а не обов'язком військовослужбовця. У випадку його відсутності значна частина коштів (до 50%) все одно може виплачуватися родичам, а превентивні механізми контролю за їх використанням залишаються слабкими.

Постанова Кабінету Міністрів України № 884 від 30.11.2016 року (зі змінами, внесеними постановою № 449 від 15.04.2025 року) [7] лише деталізує порядок виплат, але не усуває ключову прогалину – відсутність обов'язкового та надійного механізму збереження контролю військовополоненого над своїми коштами.

У справі Дмитра Панчука протягом майже трьох років він був позбавлений можливості будь-яким чином впливати на використання своїх коштів. Такий стан подій фактично призвів до суттєвого обмеження його майнових прав, що суперечить цілям статті 14 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими.

Узявши приклад із практики здійснення в обов'язковому порядку відбору зразків ДНК у військовослужбовців в умовах воєнного стану, а саме згідно із п.2 ст.8 Закону України № 2392-IX «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» [8]. З 2025 року в системі Міністерства оборони налагоджено повний цикл відбору та зберігання біологічних зразків військовослужбовців Збройних Сил України та Державної служби спеціального транспорту.

У такому разі ключовою пропозицією є: до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (стаття 9) [1]:

– зробити складання особистого розпорядження на випадок полону обов'язковим при укладанні контракту, його продовженні або щорічно (для мобілізованих);

– передбачити можливість подачі такого розпорядження через платформу Армія+ з нотаріальним посвідченням або підтвердження через електронний кабінет військовослужбовця з використанням КЕП (Дія, банки);

– встановити мінімальну обов'язкову частку депонування коштів на спеціальний захищений рахунок самого військовослужбовця, не менше 70%. Родичі можуть отримувати не більше 30 % (лише за доведеної

потреби неповнолітні діти, діти/дружина/чоловік з інвалідністю та інші додатково враховані причини);

– закріпити посилання на статтю 14 Третьої Женевської конвенції як на стандарт збереження цивільної правоздатності.

до Постанови КМУ № 884 від 30.11.2016 [7]:

– деталізувати механізм депонування коштів і порядок їх автоматичного повернення звільненому військовополоненому без додаткових судових процедур;

– передбачити адміністративну відповідальність за відмову або неналежне оформлення розпорядження.

до наказів Головнокомандувача та Міністра оборони України:

– додати вимогу щодо інструктажів для військовослужбовців про складання розпорядження та наслідків його відсутності.

Таким чином, справу Дмитра Панчука не можна розглядати лише як сімейний конфлікт (як про це всюди зазначає його мама та її адвокат). На наше переконання, це є проблема імплементації норм міжнародного гуманітарного права. Україна, як держава, що ратифікувала Женевські конвенції, зобов'язана не лише зберігати грошове забезпечення під час полону, а й створювати ефективний і реальний захист майнових прав військовополоненого.

Висновок. Отже, під впливом воєнних реалій було зроблено важливий крок від повної відсутності спеціального регулювання до спроби створення механізму, який би частково враховував волю самого військовослужбовця щодо розподілу його коштів під час полону. Однак практика застосування цих норм виявила суттєві прогалини, які потребують негайного законодавчого вирішення.

Література:

1. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII (Редакція від 15.02.2026). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12/ed20260215#Text (дата звернення: 01.09.2026).

2. Про внесення зміни до статті 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо забезпечення рівності прав військовослужбовців на грошове забезпечення : Закон України від 06.09.2016 № 1486-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1486-19#Text (дата звернення: 01.09.2026).

3. Про внесення зміни до пункту 6 статті 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо грошового забезпечення військовослужбовців, захоплених у полон або заручниками, а також інтернованих у нейтральних державах або

безвісно відсутніх : Закон України від 08.10.2024 № 3995-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3995-20#Text (дата звернення: 01.09.2026).

4. Рішення Рівненського районного суду Рівненської області від 15.03.2026 у справі № 570/6026/25 (провадження № 2/570/573/2026). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/135636765 (дата звернення: 01.09.2026).

5. Мати присвоїла виплати сина-військового, доки він був у полоні: на чий бік став суд. Уніан. URL: https://www.unian.ua/society/mati-prisvojila-viplati-sina-viyskovogo-doki-vin-buv-u-poloni-na-chiy-bik-stav-sud-13351008.html (дата звернення: 01.09.2026).

6. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 02.09.2026).

7. Про затвердження Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовців, захоплених у полон або заручниками, а також інтернованих у нейтральних державах або зниклих безвісти : постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 № 884 (Редакція від 19.04.2025). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/884-2016-%D0%BF#Text (дата звернення: 02.09.2026).

8. Про державну реєстрацію геномної інформації людини : Закон України від 09.07.2022 № 2392-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text (дата звернення: 02.09.2026).

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-670-9-63

РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Чижиков Олександр Олександрович
доктор філософії в галузі право,
старший науковий співробітник,
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Сучасна трансформація правової системи України відбувається в умовах правового режиму воєнного стану, спричиненого повномасштабною збройною агресією російської федерації. Головним імперативом її адаптації до безпекових викликів постає збереження фундаментальних засад правової держави та забезпечення оптимального